

COVID-19 i gränslandet

**Underlag till Region Värmlands rapport:
Sverige & Norge - Gränslösa möjligheter**

Av Mari Wøien Meijer, Research Fellow, Nordregio

Översatt av Elin Cedergren, Research Fellow, Nordregio

Innehåll

COVID-19 i gränslandet	1
1. Införandet	3
2. Metod	4
2.1 Studiens begränsningar	5
3. Förändringar på den ekonomiska marknaden och på arbetsmarknaden	6
3.1 Gränsöverskridande handel.....	6
3.1.1 "Lokal - Lojal"	6
3.2 Besöksnäringen	7
3.3 Omställning av och i företagen.....	8
3.4 Arbetskraft.....	9
3.4.1 Gränsöverskridande pendling	10
3.4.2 En gränsfri arbetsmarknad	11
4. Samhälleliga effekter av gränstängningar – lokala	12
4.1 Attityder kring det "gränsfria" livet	13
5. Gränsöverskridande regionalt samarbete	14
5.1 Lokal förankring framåt	15
5.2 Interreg Sverige-Norge	15
5.3 Nordiskt samarbete	17
5.4 Samverkansplattformar som beredskap	18
6. Tankar om framtiden	19
7. Föreslagna rekommendationer	21
Referenser	22
Intervjulist a	25

1. Införandet

Pandemin har satt sina spår över hela världen - även så i Värmland. Regionen är lokaliserad mitt emellan två huvudstäder, Stockholm och Oslo, och är således idealisk för att kapitalisera på pendlingsmöjligheter och svensk-norska relationer. Värmland är som en bro. Under Covid-19-pandemin stängdes bron. I skrivande stund har Norge öppnat igen och UD:s globala reserådgivning upphävdes den 1 oktober 2021 (Utrikesdepartementet, 2021). Vardagen normaliseras.

Områden längs gränsen i Värmland, Innlandet och Viken har varit mer eller mindre "gränsfria" under många decennier, kanske århundraden. Man arbetar tillsammans, semesterar, hittar partners och startar en familj på ena och den andra sidan gränsen. I dessa områden blir gränsen osynlig. Därför utgjorde de gränsrestriktioner som infördes mellan Norge och Sverige under pandemin en chock. I områden med stora avstånd och ett tunt befolkningsunderlag inom de egna nationsgränserna bli det naturligt att blicka ut mot sin närmaste granne – som ofta finns på andra sidan riksgränsen.

En gräns inrättas för att skydda de egna och hålla andra utanför. Den anger begränsningar och avgränsar. I en värld där Europeiska unionens (EU) fyra friheter, inklusive den fria rörligheten av människor, och Nordens egna passunion från 1954 har tillåtit och möjliggjort ett dynamiskt liv över gränserna, är plötsliga händelser som begränsar friheten en utmaning för många. Det är en gränsstängning i en tid då gränsstängning inte längre är ett självklart politiskt verktyg: «Men gränsbarriärer och stängda gränser är inte en hållbar lösning i dagens moderna och tätt sammankopplade värld. Det nordiska samarbetet bygger på övertygelsen att stängda gränser inte är något bra», skriver Bertel Haarder, Nordiska rådet, och Carl Johan Sonesson, Regionråd Skåne och Greater Copenhagens ordförande, i Bornholms Tidende i april 2021. Gränsrestriktionerna har påverkat det nordiska samarbetet, och många ställer sig frågande till den nordiska visionen om världens mest integrerade region (Nordiskt Samarbete, 2020) (Nordiskt samarbete, 2021).

När gränsen blev synlig kunde man se hur tätt allt hänger samman. Sverige och Norge delar en gräns på cirka 16 mil. Samhällen finns längs gränsen, och i de tvärgående samhällena blir sårbarheten desto större. Samhället finns över hela gränsen, och i de tvärgående samhällena blir sårbarheten desto större. Den skär bland annat Grensetjänsten Norge-Sveriges hus på Morokulien itu. Tanken att gränsen någonsin skulle kunna bli mer än ett streck i marken hade aldrig kunnat föreställas: «När beslutet kom exploderade det. Det blev en otänkbar vardag», säger Trond Erik Grundt på Grensetjänsten Norge-Sverige. Grensetjänsten Norge-Sverige på Morokulien var också de som kände den stängda gränsen närmast inpå livet. Trond Erik Grundt säger: «Mitt kontor ligger i Sverige och mötesrummet i Norge. Varje dag har jag varit i gränskontrollen med en bekräftelse på att jag kan resa över gränsen - som jag har fått skriva själv.»

Värmland, Innlandet (Hedmark) och Viken (Østfold och Akershus) har i olika konstellationer arbetat tillsammans inom ramen för Interreg Sverige-Norge sedan mitten av 1990-talet (Sæther, 2021). Det gäller även det långa samarbetet i gränskommittéerna Värmland-Østfold och ARKO. Samarbetet har skapat förtroende och relationer (Sæther, 2021). Förtroende mellan människor är Nordens främsta kapital (Andreasson, 2017). Som Sveriges viktigaste grannland i handelssammanhang, ingår Norge och gränsens möjligheter i Värmlands strategier för framtiden. Det handlar om att skapa attraktiva bostäder, öka kunskapen om gränsområdenas förutsättningar och behov, att övervinna gränsregionala utmaningar, strategiskt arbete mot Stockholm och Oslo samt krishantering (Region Värmland, 2020). Det handlar om att hitta samarbetsytor med grannarna. Att kunna dra lärdomar av hanteringen av Covid-19 kommer att stärka området i framtiden: «arbetet med krishantering kan inte

bara angripas nationellt, utan kräver samarbete över gränserna», står det i Region Värmlands positionspapper om Norge (Region Värmland, 2021).

Syftet med denna rapport är att skildra hur pandemin påverkat gränsområdena, och att lyfta fram rösterna hos dem som bor längs den norsk-svenska gränsen; de samhällen som har upplevt Covid-19 som ett hot mot det "gränsfria" samhälle dessa människor tidigare levde, arbetat och utvecklats i. Denna rapport tar upp pandemins utveckling och konsekvenser för det gränsöverskridande samarbetet mellan Värmland, Viken och Innlandet. Inledningsvis kommer rapporten belysa de ekonomiska konsekvenserna av pandemin – de konsekvenser som man först får höra talas om, och som blir kristallklara när gränsen praktiskt taget stängs för trafik. Sedan ska vi titta på vad som har varit de stora sociala kringeffekterna av stängda gränser och det ansträngda smittskyddsförhållandet mellan Norge och Sverige. Även om ekonomiska och politiska relationer sannolikt kommer att återuppstå snabbt, kvarstår "såren". Konsekvenserna av detta kan komma att ses i framtiden. Därefter ska vi titta närmare på det gränsöverskridande samarbetet, och vilken roll Interreg Sverige-Norge, särskilt Inre Skandinavien och Norden har haft för att knyta starkare band över tid. Det är tydligt att politiska och sociala samarbetsplattformar också är en form av beredskap, och har spelat en viktig roll för att kunna hålla igång dialogen och samtalen. Dock är det viktigt att fortsätta se till att intentionerna med samarbete kommer fram på gräsrotsnivå. Slutligen har vi några reflektioner för framtiden, följt av policyrekommendationer.

2. Metod

Studien har utförts på uppdrag av Region Värmland. De norska fylkeskommunerna Viken och Innlandet valdes ut på grund av sitt geografiska läge. De historiska banden över den svensk-norska gränsen är också mycket viktiga, liksom Norges allmänna roll för Sverige, som handelspartner och närmaste granne. Samtidigt är det värt att notera att Värmland inte bara utgör en riksgräns mot Norge, utan även en yttre gräns inom EU.

Det finns ett värde i att se närmre på och analysera dessa områden. Även om regioner och fylkeskommuner har lite makt över nationella gränser, är och har dessa områden en nyckelfunktion i att bygga förtroende, samarbete och stärka rösten hos mer perifera områden gentemot de styrande makterna i respektive land. Tillämpningen av fallstudier är också viktig för att förstå komplexiteten i en situation, varpå de kan bidra till att förbättra kunskapen om gränsområden och effekten av politiska beslut mer generellt (Yin, 2018).

För att få en bild av situationen i Värmland, Viken och Innlandet genomfördes 10 intervjuer med totalt 12 personer. Nyckelpersonerna för denna rapport är personer med offentliga befattningar på regional och lokal nivå, liksom representanter från besöksnäringen, industrin och arbetsmarknadens aktörer. Alla är människor med god insikt i de skeden som utspelade sig under pandemin, och hur det påverkade det politiska samarbetet och människors liv. Dessa valdes ut med hjälp av Region Värmland, dock användes även en snöbollsmetod för att identifiera företag och liknande.

Intervjuerna är fördelade enligt följande:

- Fem intervjuer med nyckelpersoner i Värmlands län, varav två av intervjuerna hölls med två personer
- Tre intervjuer med nyckelpersoner i Viken

- Två intervjuer med nyckelpersoner i Inlandet
- En intervju med Grensetjänsten Sverige-Sverige på Morokulien

Rapportens huvudsakliga frågor är följande:

- Vilka effekter har gränsrestriktionerna haft på gränsregionerna/gränskommunerna?
- Vilka svagheter och styrkor har identifierats under gränsrestriktionerna vad avser gränssamarbete?
- Hur kan samarbetet stärkas efter pandemin?

Viken, Inlandet och Värmland delar många av samma utmaningar och möjligheter. I gränstrakterna är dessa regioner relativt glesbefolkade, präglade av landsbygder, och ett ömsesidigt beroende när det gäller arbetsmarknad och näringsliv. Turismen är viktig för flera av områdena på den svenska sidan av gränsen, där norrmän semesterar sedan länge. Viken, Värmland och Inlandet har också relativt stora ytor, och sträcker sig från Väneren i öster till Hardangervidda och Jotunheimen i väster och norrut. För ordningens skull är det viktigt att poängtera att här ligger huvudfokus på gränsen, särskilt tidigare Hedmarks och Østfolds fylke, samt den del av Värmland som ligger väster om Karlstad.

Denna rapport bygger till stor del på empiriskt material, kvalitativa metoder och analys. Intervjuerna genomfördes som semistrukturerade och varade cirka 45 min. I de fall där två intervjuer medverkade förlängdes tiden med 15 minuter, till en timme. Dessutom har strategier, dokument och rapporter lästs och använts (dessa inkluderar tidningsartiklar, rapporter om Norge-Sverige-samarbetet, om gränsfrågor under Covid-19, tidskrifter, regionala strategier och visioner).

2.1 Studiens begränsningar

Studien är i huvudsak empirisk och baserad på intervjuer med personer som har identifierats som relevanta för denna rapport. Antalet intervjuer är relativt få men trots det, med hänvisning till andra studier inom området, kan uppfattningarna och perspektiven inom dessa områden i viss mån bekräftas. Syftet är inte att redogöra för varje individs upplevelse av gränsproblematiken utan att kunna belysa några aspekter som berört många. Många av dessa är symtomatiska för olika politiska grepp som påverkat människors liv längs gränsen, inte bara i Värmland, Viken och Inlandet utan även på andra håll.

Det är också svårt att samla in bra statistik som kan stödja människors beskrivningar av vad de upplevt under pandemin. Det beror dels på att det saknas bra statistik över gränsöverskridande pendling, och att man inte med säkerhet kan säga att exempelvis konkurser och arbetslöshetsciffror har med gränsstängningar att göra. Dessa kan lika gärna påverkas av pandemirestriktioner i ens eget land. Därför finns det lite statistiskt material i denna rapport, förutom gränspassager. Gränshandelsstatistiken presenteras i resten av huvudrapporten. Man bör också notera att när intervjuerna genomfördes var Covid-19-pandemin inte vid vägs ände.

3. Förändringar på den ekonomiska marknaden och på arbetsmarknaden

3.1 Gränsöverskridande handel

Något av det första man tänker på när man som utomstående läser om gränsen är "gränshandel". Gränshandeln är en mycket viktig del av näringsunderlaget i Värmland, och även vid andra gränspassager mellan Sverige och Norge (HUI, 2020). HUI:s undersökning visar att norrmän har stått för runt 4 % av den totala detaljhandeln i Sverige de senaste åren. Det är i Västra Götaland och Värmland som norrmännens besök kommer fram särskilt tydligt (HUI, 2020).

När det gäller gränshandel säger majoriteten av de intervjuade att det har varit katastrofalt under pandemin. Handeln stannade. I ett framtidsinriktat och långsiktigt perspektiv är de flesta intervjuade inte oroliga för gränshandeln i Töckfors och Charlottenberg. Ingen av de intervjuade anser att gränshandeln försvagas i spåren av pandemin. Tvärtom var det ett enormt tryck i form av långa köer på upp till tre timmar vid den svenska gränsen i Svinesundsområdet, vid en tidpunkt då gränsrestriktionerna lättade under sommaren 2021 (se t.ex. Verdens Gang, 2021). Samtidigt är företagare inom handeln på svensk sida medvetna om att gränshandeln hittills varit mycket obalanserad och att detta inte är ensidigt positivt med tanke på hur sårbar man blir under kriser som inkluderar gränsrestriktioner (Giacometti & Wøien Meijer, 2021; HUI, 2020).

3.1.1 "Lokal - Lojal"

Upptäckten av den egna närmiljön liksom de butiker, erbjudanden och upplevelser som finns i närområdet verkar ha förekommit under pandemin i små kommuner på båda sidor om gränsen. I Årjängs, Torsby och Marker kommuner har man strävat efter att betona det lokala. I några av dessa kommuner har kommunen själv som arbetsgivare delat ut presentkort från lokala butiker till anställda som motivation till att handla lokalt, eller så har man uppmanat att handla lokalt. Liknande åtgärder finns också längre söderut, i Svinesund (Giacometti & Wøien Meijer, 2021). Åtgärderna utgör också en viktig signal till handeln om att man vill satsa lokalt. I vissa fall har pandemin också lett till en positiv utveckling för handeln i lokalsamhällena: "Torsby har återupptäckts", säger Eva Larsson i Torsby kommun, "Det har till och med gått så bra att nya handelsföretag har startats. Hösten 2020 startade någon en möbelaffär i närsamhället här i Torsby som går väldigt bra. Möbelaffärer har inte setts till på flera år. Hittar du inte det du söker brukar du resa till Karlstad". Pandemin har skapat en grund, eller utgångspunkt, för att kunna vara "lokalt lojal".

Nedgången i gränshandeln och förväntningarna på att den ska komma tillbaka starkare har också visat på behovet av att tänka om kring sina egna gränsområden på norsk sida. Frågor om vad som skapar attraktiva gränskommuner; vad som lockar människor att handla lokalt snarare än att resa över gränsen ställs i regioner och kommuner i Norge (Intervju 9; Creutz et al., 2021). Att skapa attraktiva kommuner är ett projekt som flera gränskommuner har startat och som har vägletts av Telemarksforskning (Wøien Meijer, 2020¹). Det handlar om att skapa en dynamisk och levande närmiljö för de som bor i området. Kommuner som Trysil har fört in detta i kommunplanen (Wøien

---

¹ Internt utvärderingsdokument utfört för Gränskommittén Hedmark-Dalarna.

Meijer, 2020). Stadsutvecklingsprojekt på småstadsbasis är också på plats, det så kallade *Local Improvement District*-projektet, kan också ses i kommunerna Aremark, Marker, Aurskog-Høland, Torsby, Årjäng och Säffle (Intervju 7).

3.2 Besöksnäringen

Pandemin har lett till stora förändringar inom besöksnäringen och turistnäringen. Norrmännen utgör en stor andel av turisterna som passerar gränsen. De reser gärna över gränsen på semestern, till sina stugor och permanenta campingplatser, för att gå på bio, äta mat och träffa vänner och familj (Creutz et al., 2021).

Visit Värmland uppskattar att kommersiella övernattningsgäster i Värmland 2019. «När gränsen är stängd nästan från en dag till en annan blir det en enorm förlust för branschen. Det är ett stort bortfall [av turister]», säger Mia Landin i Visit Värmland, och säger att de arbetar med att införa norska hygienstandarder på campingplatser för att möta eventuella norska turister och norska restriktioner under pandemin. Detta indikerar att man vill ha tillbaka de norska turisterna.

Norrmännens frånvaro på campingplatserna de senaste två åren har varit mycket svåra för campingägarna. "Första året gick bra för vissa", säger Emilie Röjeskog och Eva Larsson från Torsby, "många av norrmännen betalar en årsavgift tidigt på året, så när gränsen stängdes 2020 var det fortfarande pengar i omlopp." Värre var det 2021, men samarbetet med lokalsamhället ledde vägen och hjälpte till med omstruktureringen. Norrmän är inte heller de enda som semesterar i Värmland. Turister från Tyskland och Nederländerna var också i stort sett frånvarande, säger Mia Landin på Visit Värmland.

Enligt både Värmlands Handelskammare och Visit Värmland har besöksnäringen varit tvungen att omstrukturera sina företag för att attrahera och möta en ny kundgrupp: sin egen. De lyckades. Det innebär bland annat ett helt annat upplägg, där man ska planera för ett större fokus på vad den svenska turisten efterfrågar. Enligt Mia Landin på Visit Värmland är det inte så stora skillnader mellan den svenska och den norska turisten, men måste ändå tänka lite olika kring produkter och upplevelser som annars riktar sig till holländska och tyska turister. Olika turister efterfrågar olika typer av upplevelser. Man var tvungen att tänka nytt.

De ihållande restriktionerna och nya restriktioner inom Sverige – även mellan regioner – gjorde att man så småningom fick skapa ett turispaket som lockade den värmländska turisten.

Det finns lite eller ingen statistik över hur företagen ställt om för att anpassa sig till den nya vardagen och det är svårt att säga om förändringar haft med gränsrestriktionerna att göra. Ändå står det klart att företag fattat beslut om att göra förändringar enligt Visit Värmland och Värmlands Handelskammare. Både Handelskammaren och Visit Värmland gjorde ett formidabelt uppföljningsarbete under perioden. "Fem om dagen var en strategi där man ringde fem företagare under dagen för att följa upp om allt gick bra" säger Mia Landin. Handelskammaren har å sin sida regelbundet gett ut *Så mår företag i Värmland med anledning av Covid-19*, som bygger på samtal med 180 medlemmar sedan slutet av april 2021.

Domineffekten av pandemin gör att besöks- och turistnäringen kämpar på flera fronter. Det handlar inte bara om frånvaron av turister från Norge och andra länder, utan också om att arbetare inom sektorn har hittat andra jobb under pandemin. Det kan Värmlands Handelskammare bekräfta. Längre söderut i Sverige ser man bland annat att turismen kämpar för att hitta kockar (Creutz et al., 2021). Med ett större fokus på kompetens och omstrukturering under pandemin har ett antal restauranganställda sett möjligheten till omskolning, och tagit steget ut ur turismsektorn. Rekrytering innan gränsen öppnar är därför viktig. Branscher, efterfrågan på kompetens och en dynamisk arbetsmarknad som sträcker sig över gränsen måste ses i ett sammanhang. Gränsrestriktionerna medför kringeffekter bortom förlorade jobb.

3.3 Omställning av och i företagen

Omställning i produktionen för att kunna hantera förändringar är också något som har setts i Värmland. "De har varit duktiga på att omorganisera och hitta nya kunder. Man blir imponerad av alla företag som hittat nya vägar. Vi har till exempel ett företag i Kil som egentligen säljer skyltar som har ändrat hela produktionen till att tillverka plastförkläden för vården" säger Henrik Kihlström på Handelskammaren i Värmland. Samtidigt påpekar han att materialbrist på grund av långsammare leveranser från Kina och stort tryck i byggsektorn både på hemmamarknaden och i Tyskland och USA, har utmanat till exempel skogsindustrin i regionen. "Man blir inte av med sitt virke eftersom det inte finns några containrar", säger Henrik Kihlström.

Ändå poängterar Henrik Kihlström att det har funnits en känsla av att näringslivet har stått väl rustat. "Om man tittar på konkurserna så skiljer det sig inte så mycket från normen. Sedan får vi se om de som fått uppskov på skatt får det svårt över tid. Det är tydligt att uppsägningsordningen har inneburit att fler företag har överlevt". Detsamma säger intervjupersonerna i Torsby och Visit Värmland, även om bortfallet av norska turister och gränshandlare inte kan kompenseras. Särskilt tydligt har det märkts att människor tänker nytt, och använder digitala verktyg i sitt arbete i större utsträckning.

Även i Norge togs steg för att ställa om destinationsföretag och turistsektorn, för att vända de annars mycket internationella företagen mot den norska marknaden, bland annat i Viken, enligt Janne Buhaug i Vikens fylkeskommun. Det var också viktigt att stödja destinations marknadsföringsföretagen för att kunna arbeta effektivt gentemot den norska turisten. Dessutom skapades nya plattformar för utbyte av idéer, vilket bland annat bidrog till att vinterdestinationerna kunde tänka i nya banor kring året-runt-turism, enligt Janne Buhaug från Vikens fylkeskommun. "Det var en överraskande bra sommar med många norska besökare. Det var nog för att det fanns tillräckligt med tid för att genomföra förändringar", säger Janne Buhaug.

Dessutom har företagsspecifika utbildningsmedel, så kallade BIO-medel, använts i både Viken och Innlandet under perioden. Kompetensutveckling inom företagen har varit viktigt under pandemin – även för att kunna möta globala megatrender i framtiden. Digitalisering och automatisering är sådana trender: "BIO-medel för kompetensutveckling i företag blev ett viktigt verktyg, för att undvika att säga upp folk", säger Janne Buhaug i Vikens fylkeskommun. Hon tillägger att kompetensutveckling är något man önskar driva på oavsett: "Det är en av våra uppgifter som fylkeskommun att synliggöra framtiden; hjälpa innan det är för sent. Det var lättare att bli hörd [av myndigheterna] under coronaperioden. Kompetensutveckling förbereder oss för framtiden. Industri 4.0 och digitaliseringen är ju här redan nu".

För gränsområdena kan digitaliseringen vara både positiv och negativ. Å ena sidan möjliggör digitaliseringen distansarbete, vilket utökar kompetenspoolen för vissa typer av arbete. Enligt intervjupersonerna från både NAV och Värmlands Handelskammare tror man att de kommer att se en hybridversion i framtiden: fjärrkontor, hybrider och vanliga arbetsplatser. Å andra sidan innebär det att man måste satsa på att skapa attraktiva områden för att inte 'tappa' unga till storstäderna, där det finns andra kvaliteter man också vill ha i livet. Kan man göra jobbet var som helst är det ingen självklarhet att man väljer att bosätta sig i perifera områden.

Accelerationen i användningen av digitala verktyg och hjälpmedel under pandemin ger också en möjlighet att förändra både affärs- och organisationsmodeller. Samtidigt ser man att e-handel kan vara det största hotet mot lokala företag både i Värmland och i andra regioner på både norsk och svensk sida (Giacometti & Wøien Meijer, 2021; Intervju 1).

3.4 Arbetskraft

Liksom i andra områden i Norden har värmlänningar inte haft möjlighet att röra sig med den frihet som de normalt kan. Till skillnad från regioner längre österut i Sverige har Värmland en mycket viktig gräns mot 'grannlandet' i väster. Bland annat har norrmäns köpkraft haft stor betydelse för sysselsättningen, särskilt längs riksgränsen (HUI, 2020). Under 2019 bidrog norska tillströmningar till svensk detaljhandel till att skapa cirka 7 200 jobb i hela landet. Omkring 1800 av dessa fanns i Värmland. Dessutom ser man att arbetslöshetssiffrorna i flera gränshandelskommuner ligger under riksgenomsnittet för arbetslösheten, som var runt 7,0 procent 2019, innan pandemin började. I HUI:s rapport ser man till exempel att Årjängs kommuns arbetslöshet låg på runt 5,1 %, nästan två procentenheter lägre. Årjängs kommun har också haft flera "ben" att stå på under pandemin, vilket har bidragit till att arbetslösheten hållit sig relativt låg.

Den norska gränsen har under lång tid fungerat som en magnet för arbetssökande, säger Elisabeth Andersson på Arbetsförmedlingen Värmland. Vikten av Norge har blivit allt tydligare för värmlänningarna de senaste tio åren (Region Värmland 2014; Region Värmland 2015). Regionen, liksom många andra regioner i Sverige, brottas med en åldrande befolkning: "Demografien är en utmaning. De unga reser och de äldre stannar. Gränsen har varit en magnet och förmått folk att stanna. Det har funnits stora fördelar som man kanske inte ser", säger Elisabeth Andersson i Arbetsförmedlingen. Motvikten har alltså bland annat legat i jobbmöjligheter på andra sidan gränsen.

Gränsen är dynamisk. Den är inte enkelriktad för svenska arbetare i Norge, utan öppnar också för arbetskraft från Norge till Sverige. Norrmän som arbetar i Sverige, och norrmän som bor i Sverige och arbetar i Norge. Ändå har högre löner på den norska sidan varit en extra attraktion för svenska arbetstagare. Enligt våra intervjupersoner i de svenska kommunerna verkar detta ha bidragit till bristande kompetens i de svenska gränskommunernas näringsliv. Under pandemin, när människor var tvungna att stanna, fick de gradvis tillräckligt med arbetskraft för att bemanna andra typer av jobb. "Det var mycket oroligheter när gränsen först stängdes", säger Emelie Röjeskog från Torsby kommun, "men det verkar som att ortsborna har haft lite nytta av det. Du värdesätter din tid på ett nytt sätt (...) alla har inte haft möjlighet att resa till Norge, så de som sökt personal med liknande arbetsbeskrivningar som de som finns i Norge, har inte haft det lika svårt under den här perioden". Arbetslösheten ökade dramatiskt under hösten 2020, men har sedan dess stabiliserats i Torsby.

För den norska gränsregionala arbetsmarknaden fungerar svenska arbetare som 'ambassadörer'. De är avgörande för att attrahera en kompetent, kvalificerad och villig arbetskraft (Intervju 6, Intervju 11). I synnerhet industriföretag i Norge är beroende av arbetskraft från Sverige (Intervju 10, Intervju 8). På så sätt kan man spekulera i om en kompetensklyfta på ena sidan gränsen kan vara en nödvändighet för att attrahera den arbetskraft man behöver, vilket kan gynna både gränskommunerna vad gäller den demografiska utvecklingen och företagen. Att skapa positiva svenska ambassadörer efter pandemins slut är därför viktigt.

När svenskar återigen fick möjlighet att pendla över gränsen sågs pendlingen så småningom som en personlig påfrestning: "man börjar bli trött på allt. Man har kämpat i 18 månader; man orkar inte med fler Covid-19-tester, visa mer dokumentation, kolla om gränspassagerna är öppna eller stängda", säger intervjupersonerna i Torsby. "Pendlare har förmodligen haft en känsla av otacksamhet. Du hjälper, men ses ändå som någon som förstör."

3.4.1 Gränsöverskridande pendling

Det finns en hel del osynliga siffror när det gäller andelen som arbetspendlar till Norge från de olika gränskommunerna i Sverige. Det säger Eva Larsson och Emelie Röjeskog från Torsby kommun. I Brun et al., (2021), uppskattas det att det fanns cirka 51 000 personer i Norden som hade arbete i ett annat nordiskt land än hemlandet 2015. Gränspendlingsstatistiken är svår att urskilja. Detta beror på ett antal juridiska hinder för utbyte av data på pendlarnivå (Brun et al., 2021).

I SSB:s artikel om pendling till Norge står det att under 2018 kom de allra flesta pendlare från Sverige inte från gränskommuner, utan från andra orter i Sverige. Siffrorna som SSB bygger sin artikel på kan inte säga något om hur ofta dessa anställda pendlar (Statistisk sentralbyrå, 2021). Detta kan förklaras med att utlänningar som arbetar i Norge formellt vistas utomlands. Det kan till exempel vara unga svenskar som arbetar i Norge, och som vistas i Norge under längre perioder, samt veckopendlare.

Det är viktigt att understryka att detta är en annan grupp än de som dagligen arbetspendlar i Norge, och pendlar för att närmaste arbetsplats finns i deras lokala arbetsmarknadsområde – som råkar vara på andra sidan gränsen. Den gränsöverskridande arbetsmarknaden i dessa områden är mycket viktig för att säkra sysselsättningen, vilket kan ses både i Svinesund och i Tornedalen i norra Sverige och Finland (Giacometti & Wøien Meijer, 2021). Om du inte hittar arbete i Norge kan det finnas möjligheter i Sverige och vice versa (Creutz et al, 2021; Intervju 8).

Arbetsmarknadens absorptionsförmåga över gränsen är också viktig för att förhindra att människor hamnar utanför arbetsmarknaden (Creutz et al., 2021). "Ju längre tid människor står utanför arbetsmarknaden, desto svårare är det att få dem tillbaka in på marknaden", säger André Hansen i NAV Øst-Viken. Omskolning blev därmed ett viktigt verktyg i arbetet för att människor inte hamnade

utanför arbetsmarknaden under pandemin. "Det finns flera företag som ser att [omskolning] är viktigt. Det finns också flera personer som har fått kompetensutveckling och haft ett karriärbyte under pandemin [i Øst-Viken]. Folk har tagit yrkescertifikat eller gesällbrev till exempel. Om flera har yrkescertifikat skapar det en lucka för okvalificerad arbetskraft från utlandet. Det är positivt för Norge att det finns yrkesutbildade säger André Hansen och tillägger "men företagen vill fortfarande ha arbetskraft från utlandet, både yrkesutbildad och okvalificerad. Företagen vill ofta ha folk från Sverige och Danmark, på grund av kultur och språk, ofta som bemanningspersonal (...), därför är Sverige fortfarande viktigare än till exempel Spanien." Gränspendling är fortfarande viktigt för att kunna erbjuda både kvalificerade och okvalificerade personer en arbetsplats.

3.4.2 En gränsfri arbetsmarknad

Gränsen, som inte varit stängd sedan andra världskriget, har blivit en ihållande faktor i många gränsbors medvetande (Intervju 1; Intervju 7). Särskilt osäkerheten kring gränsens status som öppen eller stängd kan få långsiktiga effekter för området (Intervju 1, Intervju 2, Intervju 7). Korttidspermitteringar klarade man sig ett tag med i Sverige, men det blir svårare när det drar ut på tiden, säger Mia Landin på Visit Värmland. Timanställning är ingen långsiktig lösning. Det kan gå ut över möjligheten att få både bostad och lån och leder generellt till mer osäkerhet och oro. Mia Landin tillägger också att stödsystemet är designat för storindustrin, och inte för mindre företag. Detta behöver tas i beaktning när man utvärderar systemet efter att pandemin är över.

Problematiken kring svenska anställda som inte fick arbetspendla till Norge lyftes fram i media under vintern 2021. NRK skrev bland annat att svenska anställda var tvungna att ta ut semesterdagar för att ha en inkomst, då de kunde inte längre resa fritt över gränsen (NRK 2021). Sjuklön är inte heller ett förmånligt system, på grund av att man förlorar rättigheterna enligt NAV (Creutz et al, 2021). Svenskar som arbetade i Norge fångades inte heller upp av svenska staten, eftersom dessa personer föll under norsk lag (Creutz et al. 2021).

Både den norska arbetsmiljölagen och permitteringslagen föreskriver att svenska arbetstagare inte får sägas upp eller permitteras under denna period. Uppsägningar definieras i lagen enligt driftstopp eller inskränkningar i verksamheten:

«Med permittering menes i denne lov at arbeidstaker midlertidig fritas for arbeidsplikt i forbindelse med driftsinnskrenkning eller driftsstans, enten dette bestemmes ensidig av arbeidsgiver eller ved avtale i det enkelte tilfelle.» (Lovdata 2021b §1 (2) Lovens virkeområde, definisjoner mv.)

Dessutom är arbetstagaren skyddad i arbetsmiljölagen. Uppsägningen ska ha en giltig anledning och så länge det finns andra arbetsuppgifter inom företaget och det inte finns några ekonomiska problem för företaget finns det ingen grund för uppsägning. Stängda landsgränser, som är bortom företagets kontroll, är därför inte en grund för att säga upp anställda från utlandet:

«Skyldes oppsigelsen driftsinnskrenkning eller rasjonaliseringstiltak, er den ikke saklig begrunnet dersom arbeidsgiver har et annet passende arbeid i virksomheten å tilby arbeidstaker. Ved avgjørelse av om en oppsigelse har saklig grunn i driftsinnskrenkning eller rasjonaliseringstiltak, skal det foretas en avveining mellom virksomhetens behov og de ulemper oppsigelsen påfører den enkelte arbeidstaker.» (Lovdata, 2021c, § 15-7. Vern mot usaklig oppsigelse, Lovdata)

Flera företag längs gränsen har inte haft möjlighet eller grund för att säga upp sina anställda, då företagen inte haft det svårt ekonomiskt (Creutz et al., 2021). Av flera olika anledningar, bland annat specialistkompetens, var det heller inget man ville göra (ibid.).

Det gäller även Hydro Extrusion på Magnor i Innlandet. Att kunna leva upp till regelverket relaterat till pandemin var svårt för norska företag. Förändringarna skedde också mycket snabbt. I en intervju med Gro Boger på Hydro Extrusion i Magnor är det tydligt att det blev en utmaning att förstå regelverket för sin personalstyrka, där ca. 20-25 % av de anställda har svensk bostadsadress. Dessa anställda kunde inte heller sägas upp: Hydro hade inte ekonomiska problem. Lösningen under denna period blev att erbjuda svenska medarbetare, som hade möjlighet till det, att bo på hotell nära företaget. Ungefär hälften tackade ja till erbjudandet som inkluderade gratis vistelse på hotellet inklusive kost. Svenska anställda som hade möjlighet till det levde och arbetade som vanligt utan att åka hem under 14 dagar.

När Hydro Extrusion äntligen fick reda på att deras produkter (aluminiumutrustning för bland annat norsk hälsovård) ansågs vara samhällskritiska (Lovdata, 2021a) fick de svenska medarbetarna lov att pendla över gränsen, med förbehåll för Covid-19-tester vid gränsen och uppvisande av nödvändig dokumentation. Hydro Extrusion sitter kvar med notan för testerna. Till detta säger Gro: "Till att börja med, hösten 2020, var testerna gratis. Därefter har Hydro fått betala för testerna fram till regeländringen den 16 april 2021. Det blev höga kostnader och det blir fel att skicka räkningen till arbetsgivaren, då det är den offentliga sektorn som har beslutat om provtagningen och inte arbetsgivaren", säger Gro Boger och förklarar: "Det är som om de i Oslo stänger Ring 1 och inte släpper in arbetare som bor utanför Ring 1 till Oslos kärna för att arbeta. Man bör titta närmare på gruppen arbetstagare som är gränsarbetare. Det är annorlunda med de som veckopendlar till Oslo. Gränspendlarna reser fram och tillbaka varje dag - det är ju närområdet (...) Vi ser inte det här som arbetskraftsinvandring, avslutar Gro Boger. Dessutom är det tydligt att man är beroende av svensk arbetskraft för att få jobbet gjort: "Vi var rädda för att få färre orderläggningar, men det har varit tvärtom. Det har varit fullbokat. Vi har sökt nya medarbetare och haft annonser ute. Många av de sökande är från Sverige. Vi har enorma problem med att få tag på norska industriarbetare. Vi märker att det råder brist på kvalificerad arbetskraft och det märker många av företagen i regionen", säger Gro Boger.

4. Samhälleliga effekter av gränsstängningar – lokala

I området längs den svensk-norska gränsen i Värmland, Viken och Innlandet är det som om gränsen är osynlig: "Förhållandet Sverige - Norge har aldrig funnits här. Här är man inte i två olika länder", säger intervjupersonerna i Torsby. Det handlar inte om billigt bacon och snus för de vid gränsen (Aftenposten, 2020). "Förr i tiden färdades man inte långt för att hitta partners, och det råkade vara närmare [att resa] över gränsen än till andra platser", säger Trond Erik Grundt i Grensetjänsten Norge-Sverige, och fortsätter: "[under pandemin] fick man ansöka om att få delta på dödsbädden för mor och far. Det är tragiskt. Det är också många som inte setts på över ett år (...) Draget till sin spets, så var det här i verkligheten samma kohort", säger Trond Erik Grundt och syftar på området av Magnor/Charlottenberg.

Det är just det bristen på det sociala som har utgjort den största påfrestningen. Givetvis har osäkerheten kring möjligheten att resa till jobbet och ha ett skyddsnet har varit mycket krävande, men de sociala, interpersonella aspekterna blir allt mer framträdande ju längre tiden går (Intervju 7, Intervju 2, Intervju 1). "Bildmässigt har man familjer som har haft picknick vid gränsen, eller andra som

gift sig vid gränsen [under pandemin], där ena hälften av bröllopgästerna stod på den norska sidan och den andra stod på den svenska sidan. Det är absurt", säger Birgitta Evensson och Daniel Schützer i Årjängs kommun.

För att illustrera gränsrestriktionerna är kanske antalet gränspasseringar det enklaste sättet att se hur trafiken, och därmed också det sociala, förändrats det senaste året. I Statens Vegvesens Riksgränsindex kan man se att all trafik längs riksgränsen, både lätta och tunga fordon, minskade kraftigt till följd av Covid-19-restriktionerna. Detta är särskilt tydligt under månaderna januari, februari och mars 2021 då trafikvolymen minskade med 73,6 %, 82,2 % respektive 64,1 % jämfört med samma period 2020 (Statens Vegvesen, 2021). Tittar man på lätta fordon (troligen i större utsträckning privata fordon) ser man att siffrorna visar en minskning med 82,5 %, 91,1 % och 78,2 % under samma månader 2021. Minskningen av tung trafik över gränsen är därför inte lika stor, vilket också kan bekräftas i intervjuerna – värdekedjor och försörjningen av gods har inte förändrats nämnvärt. Även om dessa siffror inte säger något specifikt om trafiken vid Magnor (Innlandet) eller Ørje (Viken) från Värmland kan man anta att stora delar av nedgången beror på gränsrestriktioner vid dessa passager. Förutom E6 vid Svinesund hör Fylkesvei 118 vid Ørje och Riksvei 2 vid Magnor till de mest trafikerade gränspassagera sett till årsdygnstrafik. Dessutom stängdes andra gränspassager: "Det finns en 180 kilometer lång gräns. Och det är bara i söder man kunde passera under perioden. Det blir en väldigt lång väg för någon i norr. Istället för tre kilometer över gränsen blir det plötsligt 300", säger intervjupersonerna från Torsby. Det innebär en mycket lång omväg för att överhuvudtaget försöka ta sig över gränsen.

4.1 Attityder kring det "gränsfria" livet

Det finns otaliga berättelser om människor som inte kan leva som vanligt och samhällen som på sätt och vis är delade i två, men också historier om utanförskap, trakasserier och utpekanden. "Koronasvensker" blev ett begrepp (NRK, 2021c). Flera av intervjupersonerna pekade på berättelser om bekanta och andra som upplevt att bli anklagade för att vara smittkällor: "En svensk snickare som har arbetat i Norge i 20 år fick en dag höra att han borde bära en röd varningsväst, medan norrmännen bar en gul väst. Han sa: "aldrig mer", och slutade på jobbet", säger Eva Larsson och Emelie Röjeskog i Torsby kommun och tillägger: "Så har det varit även för svensk förskolepersonal. De fick bära munskydd. De testas varje dag, men fick fortfarande skulden för utbrott".

Flera har sagt upp sina jobb i Norge, både på grund av att ha blivit utgångna på arbetsplatsen och på grund av ständiga Covid-19-tester (NRK, 2021b). Även om inte alla har upplevt obehag på sina arbetsplatser är det tydligt att testregimen har varit en påfrestning, både fysiskt och psykiskt. "Man är väldigt trött på coronatester", säger Birgitta Evensson i Årjängs kommun, "Hälsopersonal testas varje vecka. Frekventa tester leder till bland annat näsblod. Det är fysiskt besvärande att ta sig över gränsen".

Kontroll över smittspridningen har varit en viktig del av strategin i Norge, och det innebär att man gör vad man kan för att stoppa smittotrycket, även utifrån (NRK 2021c). Samtidigt finns det en svår balansgång; Att stänga en gräns är det tydligaste tecknet på ett framträdande tankesätt i form av "vi" och "dem". Detta kan skapa relationsproblem på lång sikt, enligt flera av de intervjuade. Färd bidrar till alienation. "Man har alltid skämtat med och om varandra, men tyvärr har det blivit en allvarlig ton där man tror att alla i Sverige är smittade. Att svenskar har corona, men det finns inte i Norge, och så vidare", säger Birgitta Evensson i Årjäng.

För den som inte ser och upplever riksgränsen i vardagen är situationen absurd, oavsett om man är norsk eller svensk: "Det kommer väldigt nära", säger Vidar Østenby i Markers kommun, som inte sett delar av sin familj på över ett år – trots att han bor tre kilometer från gränsen. Skadan på 'hjärta och själ' går förmodligen djupare än den ekonomiska. "Det är som att uppleva Berlinmuren – man får lite samma känsla på Morokulien", säger Mia Landin i Visit Värmland, "men att det blir en gemensam polisstation i Eda kommun är bra – de här positiva viljorna är viktiga att de kommer fram nu. Det visar att du fortfarande är ganska "gränsfri".

Att man fortfarande är "gränsfri", ställer sig flera av intervjupersonerna bakom. Frågan är snarare hur lång tid det tar att läka såren (Intervju 6). Det blir därför viktigt att möta de positiva händelserna, glädjen över återseenden och välviljan mellan gränspendlare och gränsbor.

5. Gränsöverskridande regionalt samarbete

Dialogen under pandemin är fortfarande relativt stark på lokal och regional myndighetsnivå, även om det har varit färre möten och mindre aktiv interaktion (Intervju 2, Intervju 7). En extra dimension inom detta område är att både Viken fylkeskommune och Innlandet fylkeskommune var nya organisationer när pandemin bröt ut, men de tidigare fylkena hade en god tradition av samarbete med Värmland. Tyngdpunkten för fylkeskommunerna förflyttades, särskilt för Viken, längre bort från gränsen. Trots detta har man lyckats fortsätta arbetet med gränsöverskridande regionalt samarbete. Ett nytt reviderat samarbetsavtal mellan Innlandet och Värmland signerades bland annat under sommaren 2020 (Intervju 11). I visionen om framtiden i Innlandet lyfts både historiska och traditionella kopplingar mellan Innlandet och Värmland fram, men även Interreg-projekten med Sverige belyses som ett viktigt verktyg för att:

"Minska gränshinder och främja samarbete inom områden som arbetsmarknad, infrastruktur, kompetensförsörjning, näringsliv, kulturminnen och skötsel av gränsöverskridande naturområden. Det är viktigt för hela Norge att Innlandet hanterar de utmaningar gränsen skapar och utvecklar samarbetet mellan norska och svenska myndigheter, företag och utbildningsinstitutioner" (Innlandsstrategien 2020, s. 40).

Avsikten för Innlandets fylkeskommun är att fortsätta satsa stort på gränsöverskridande relationer. Samverkansområden har mejslats ut med hjälp av smart specialisering, där både bioekonomi och digitalisering har identifierats som knäckområden i framtiden (Intervju 11). Arbetet med Agenda 2030 sätter också viktiga riktlinjer (Sæther, 2021). Att fortsätta blicka framåt trots påverkan i samhället på grund av gränsrestriktioner har ett viktigt symbolvärde.

Vikens fylkeskommun fortsätter arbetet i gamla Østfolds fylkeskommun. Då sammanslagningen av Viken har skett under pandemin, med en ny styrningsmodell och tre fylkeskommuner med tre olika traditioner och kulturer, tror Janne Buhaug att man kan ha blivit lite introvert under perioden. Sverige nämns ändå flitigt i samband med beredskapsplaner och infrastruktur i de gamla planerna för Østfolds fylkeskommun. Planerna ligger kvar tills nya planer har antagits för Vikens fylkeskommun. När det gäller social trygghet och beredskap nämner Risk- och sårbarhetsanalysen för Østfolds fylkeskommun 2017 att "den stora genomfartstrafiken via järnväg, väg och sjö gör Østfold sårbar för

import av infektionssjukdomar" (Fylkesmannen i Østfold, 2017), sid. 6). I kapitlet «Pandemi» räknar man med både oro i befolkningen och höga dödstal, och stora konsekvenser för ekonomin (Fylkesmannen i Østfold, 2017, s. 59-65). Det står inget om åtgärder som innefattar gränsstängning annat än att infrastrukturen är en källa till smittoimport.

5.1 Lokal förankring framåt

Även om det finns goda intentioner för samarbete på regional nivå, är det viktigt att betona att politiskt samarbete inte är allt; den måste också genomsyra den lokala och den mellanmännliga nivån (Intervju 4). Man måste fortsätta tala med grannkommunen över gränsen, lika mycket som "grannarna" på samma landsida. Ofta har man mer samarbete med grannkommunen över riksgränsen än grannkommunen i det egna landet (Intervju 7). Kommunerna på båda sidor om gränsen uppger att även om dialogen har fortsatt under pandemin har gränsrestriktionerna haft en ovälkommen psykologisk effekt. "Det konstiga är att här har vi digitala lösningar, som gör det lätt att interagera, men det finns också något psykologiskt som gör att det känns längre bort. Det nära samarbetet blir inte detsamma", säger Vidar Østenby i Markers kommun.

Ett exempel på lokal förankring och samverkan är Interreg-projekten. Det är viktigt för relationsbyggandet: "Vi lyckades öppna Unionsleden trots pandemin", säger Vidar Østenby i Markers kommun. Unionsleden är ett Interreg-projekt och en cykelväg som går från gamla Østfold till Värmland; tidigare historiska områden som binder samman Norge och Sverige (Interreg Sverige-Norge, 2021). För andra projekt var det stopp (Intervju 1). Samtidigt är det viktigt att fortsätta hitta gemensamma projekt. "Vi letar efter projekt som kan symbolisera bandet mellan länderna. Det har blivit en mental grej som spökar i många sammanhang: de flesta står med ryggen mot gränsen och blicken mot huvudstäderna, och inte tvärtom", säger Vidar Østenby. Tydligare planer för gemensamma projekt inom infrastruktur för att koppla ihop Oslo-Karlstad-Stockholm, och gemensamma mål för att skapa en dynamisk storregion nämndes som viktiga gemensamma projekt: "Vi måste göra saker tillsammans", sade Daniel Schützer i Årjängs kommun.

Framöver blir det ännu viktigare att träffas. Både fysiskt och digitalt, men här måste man göra ett övervägande. "De 'viktiga toppmötena' var tidigare fysiska möten, men det visar sig att dessa ofta fungerar minst lika bra som digitala möten. "Det är arbetsmötena som bör prioriteras som fysiska möten", säger Janne Buhaug i Vikens fylkeskommun, "De har ett större behov av att mötas, både för inspiration och kreativitet. Vi måste vända lite på hur vi prioriterar. Fysiska möten har en sorts förhöjd status: Internationella möten måste vara fysiska för att visa status. Jag hoppas att vi kan vara öppna för att tänka nytt och mer flexibelt kring detta". Om till exempel Interreg-arbete efterlyser mer lokalt arbete, med lokala aktörer för lokala projekt, framstår det som naturligt att dessa kreativa arbetsmöten prioriteras som fysiska i framtiden.

5.2 Interreg Sverige-Norge

Interreg Sverige-Norge har över 25 års erfarenhet av relations- och förtroendeskapande mellan lokala och regionala myndigheter, företag och individer (Sæther, 2021). Istället för att leva 'rygg mot rygg' har det varit möjligt att arbeta tillsammans för att stärka gränsområdena (Sæther, 2021). Interreg Sverige-Norge har också spelat en viktig roll för fylkena i Norge och regionerna i Sverige, genom att ge regionala förtroendevalda organ möjlighet att bedriva policy- och utvecklingsarbete utifrån de

platsspecifika utmaningar som finns i dessa fylkeskommuner och regioner. Interreg Sverige-Norge lyftes fram som en viktig bidragsgivare till lokala och gränsöverskridande gemensamma projekt. Programmet har varit särskilt viktigt då regionalpolitiken har förändrats sedan år 2000, både i Sverige och Norge.

I Sverige har politiken varit i ständig förändring. 2019-2020 skedde ett skifte från att referera till regionalpolitik från 'regional tillväxt' till 'regional utveckling', vilket innebär att man vill ha en större bredd i politiken, där de ser till både näringslivsutveckling och välfärdsutveckling (Tillväxtanalys, 2021, s. 50). I Norge blev kopplingen mellan näringspolitik och distriktspolitik starkare under 1990-talet (Teigen, 2012), och har sedan år 2000 blivit mer regionalpolitik än explicit distriktspolitik (NOU 2020: 15). Mer strategisk regional planering har också uppmuntrats sedan 2018, men större förankring i partnerskap och samverkan (Tillväxtanalys., 2021, s. 35).

Enligt Interreg ses denna regionala specialisering ge genklang. Det är något strategiskt och målinriktat att arbeta med – särskilt för de gränsområden som berörs av en allt snävare landsbygdspolitisk inriktning (Sæther, 2021, s. 146-147). Lokal förankring och närhetsprincipen, eller 'subsidiaritetsprincipen', är mycket viktiga i detta arbete - territoriella analyser för att få en förståelse för utmaningarna i områdena är avgörande för ett gott samarbete (Moodie et al., 2021a). Det gäller även Interreg-programmen, och det är viktigt att motverka populism och allmänt missnöje (Moodie et al, 2021a; 2021b).

Med ännu mer fokus på samarbete för att säkerställa utvecklingen i gränskommunerna, frågade flera av de intervjuade: "Hur skapar man bättre förutsättningar? Det skulle man gynnas av att [jobba med], så att man inte fastnar i silos. Vi har inte råd att vara silo-orienterade", säger Mia Landin i Visit Värmland. Vidar Østenby i Markers kommun kommenterade också detta: "Det nya Interreg-programmet (...) skapade ett incitament om att samarbete i det lilla också är viktigt. Det har öppnat upp lite igen för lokal samverkan, och det är mindre stelbent än vad det tidigare varit, när det kommer till ansökningar och rapportering. Det viktigaste samarbetet sker i det lilla och i det vardagliga, bland dem som drar nytta av [projektet]".

Enligt Bjørnar Sæthers mödosamma utredning om Interreg Sverige-Norges betydelse för utvecklingen i gränsområdena har de projekt som Interreg Inre Skandinavien initierat, som omfattar både Värmland, Innlandet och delar av Viken, berört en rad människor. Totalt visar aktivitets- och resultatindikatorerna för Interreg IV Inre Skandinavien att de har nått ca. 87 000 personer, förutom att ha arbetat med cirka 6 400 små och medelstora företag och organisationer, och cirka 21 000 personer har deltagit i program som handlar om kompetensutveckling (Sæther, 2021, s. 63). Områden som destinationsutveckling, miljöbaserad affärsutveckling och landsbygdsutveckling har varit på agendan i Interreg Sverige-Norge och det har gett resultat.

Gränshinder har också varit på agendan under Interreg-programmet, där omkring 114 gränshinder har diskuterats. Under Covid-19 kan det påpekas att gränstjänsterna och deras plattformar för samarbete och kommunikation för att lösa gränshinder har fungerat mycket bra. Samtidigt är det tydligt att de gränshinder som kunde ha lösts genom att ha gemensamma planeringsprocesser styrs av en ny nivå av komplexitet när det gäller att arbeta vertikalt över myndighetsnivåer, horisontellt mellan sektorer och geografiskt över administrativa gränser (Sæther, 2021, s. 51). Här är det också värt att notera att i Meld. St. 5. (2019-2020) *Levende lokalsamfunn for fremtiden - Distriktsmeldingen* ger uttryck för att man ska fortsätta arbeta över gränserna. Ändå är man som region utlämnad till storleken på det mandat man har tilldelats som samhällsaktör. Interreg bidrar till att stärka denna roll genom överstatliga medel (Moodie et al, 2021b).

Sammantaget kan man se att Interreg Sverige-Norge-programmet har haft en mycket positiv inverkan på samarbetsmöjligheterna i Inre Skandinavien. Covid-19 satte ett tillfälligt stopp, men flera påpekar att det är "en repa i lacken" och inte en systemkollaps man står inför (Intervju 11; Sæther 2021). Interreg har under lång tid fört gränsregionerna närmare varandra och mer ska till för att samarbetet ska gå under: "Genom Interregprogrammet har vi byggt upp ett förtroendekapital", säger Erik Hagen i Innlandets fylkeskommun, och tillägger: "men ingenting kommer av sig självt. Det behövs en vilja som materialiseras genom policys och verktyg som kan sätta denna politik i system". Detta förstärks ytterligare av Janne Buhaug i Vikens fylkeskommun: "Vi har lärt oss att interregionalt samarbete inte är en självklarhet. Den måste odlas och vårdas. Det är inte ett alternativ att isolera sig själv".

5.3 Nordiskt samarbete

Besvikelsen över att Norge och Sverige inte har kunnat enas om en gemensam uttalad strategi för att hantera pandemin är stor bland intervjupersonerna, även om de förstår att man har använt de instrument som fanns för att minska smittotrycket. Att de nordiska länderna inte har kunnat samordna sig är också en oro som kommer till uttryck i den nordiska undersökningen som gjorts av Gränshinderrådet (Nordiskt samarbete, 2021). När det gäller det nordiska samarbetet skriver de norska myndigheterna att de knappt har haft mer kontakt med sina nordiska grannar än under pandemins första 18 månader (Meld. St. 27, 2020-2021). I regeringens skrivelse 2020/21:90 målas samarbetet under pandemin upp som något mer utmanande, även om det framhålls att samarbetet i grunden är bra. Ändå är det tydligt att det inte har funnits någon strategi för dem som bor i gränsområdena. Möten om gränsrestriktionerna som inte har lett till något har dokumenterats av media (Dagsavisen, 2020; E24, 2020).

I Info Nordens årsredovisning för 2020 står det tydligt att "medborgarna i Norden har höga förväntningar på det integrerande Norden" (Info Norden, 2021, s. 21). Norden 'är inte utomlands' för de nordiska invånarna (Info Norden, 2021, s. 7). De nordiska myndigheterna har också varit intresserade av att lösa de problem som Grensetjänsten Norge-Sverige och Informationstjänsten belyst och som uppstått på grund av de extraordinära omständigheterna (Info Norden, 2021). "Målet är fri rörlighet, och [de som passerar gränsen] är de som ser fördelen med det. [Fritt flöde] är oljedroppen i maskineriet, som vi säger. Det är svårt utan det", säger Trond Erik Grundt på Grensetjänsten Norge-Sverige. Ändå är det tydligt att gränserna är ett av de få verktyg som nationella myndigheter har för att kunna begränsa ständiga nya smittvågor. Fritt flöde verkar därför inte vara ett alternativ övervägt på norsk sida (NRK, 2020; Dagsavisen, 2020). Hur läget skulle ha varit om gränsrestriktioner inte hade införts kan vi inte säga med säkerhet.

Grensetjänsten Norge-Sverige och Informationstjänsten Info Norden lyfts fram som något som har fungerat mycket bra (Intervju 6; Intervju 11; Regeringen, 2021; UD, 2021). De problem som uppstått kring sociala skyddsnet och anställda har lyfts upp till nationell nivå. Framstegen i processen har också varit positiva, enligt Grensetjänsten Norge-Sverige vid Morokulien. Betydelsen av deras arbete blev mycket tydlig under pandemin. Lokala ordföranden på båda sidor om gränsen har varit viktiga budbärare och kommunerna och informationstjänsterna har kompletterat varandra väl (Intervju 6, Intervju 7). De intervjuade upplever också genomgående att de blivit hörda. Denna gränsöverskridande mikrodiplomati är grundläggande för att kunna fortsätta den gränsöverskridande regionala utvecklingen i pandemins spår (Giacometti & Wøien Meijer, 2021).

Samarbete och samtal mellan kommuner och regioner samt dialog mellan arbetsmarknadens aktörer som NAV och Arbetsförmedlingen har varit viktiga för att hålla hjulen rullande.

Det nordiska samarbetet genom Nordiska ministerrådet verkar inte ha funnit sin roll under pandemin. Att Nordiska ministerrådet inte är en 'krishanteringsplattform' betonades med eftertryck av nordiska samarbetsministrar (Giacometti & Wøien Meijer, 2021). Som Hwang et al (2020) skriver: pandemin har varit "en påminnelse om att vi fortfarande lever i nationalstatens tid" (2020, s. 295). Säkerhetspolitik och kontroll är viktiga aspekter av en suverän stat. Pandemin har naturligtvis behandlats ur hälsosynpunkt, men också ur ett säkerhetspolitiskt perspektiv. På många sätt kan man förstå inställningen till gränsen som ett av de få områden där ett land kan ta kontroll. Samtidigt är det viktigt att fråga sig om inte användningen av en nordisk samarbetsplattform, som Nordiska ministerrådet, bör finnas i kristider, för att bättre samordna och informera om vilken kurs varje land ska ta. Även om information har lämnats och diskuterats om de nordiska ländernas status mellan de nordiska samarbetsministrarna, har ingen gemensam plan eller strategi hittats för att underlätta den fria rörligheten för människor. De har samarbetat kring smittskyddsutrustning, vacciner och krisberedskap (Utrikesdepartementet, 2021; Regeringen 2021), men har inte haft specifika planer för hur man ska stå tillsammans som en makroregion i enlighet med gemensamma åtaganden: "Det finns ett behov av att Norden samordnar sig, istället för varje land för sig. Man bör föra diskussioner om vad man gör lika och annorlunda. Smittskyddsåtgärder borde till exempel ha varit lika för alla", säger intervjupersonerna i Årjängs kommun.

Det finns mycket symbolik i multilateralt samarbete på politisk toppnivå, något som man ser att många har missat (Nordiskt samarbete, 2021). I kölvattnet av den nya nordiska visionen om den mest integrerade regionen i världen ifrågasätter många vad den nordiska visionen egentligen innebär (Nordic Cooperation, 2021; Wøien Meijer & Giacometti, 2021). Särskilt mot bakgrund av gränsstängningar och gränsrestriktioner, och i frågor om fri rörlighet för människor över nordiska gränser har förtroendet för öppna gränser satts på prov. Vad nordiskt samarbete är och bör vara kommer att vara en fråga som bör beaktas i arbetet med den nordiska visionen framåt: vad betyder 'integration' i nordisk kontext?

5.4 Samverkansplattformar som beredskap

De nätverk som utvecklats under Interreg-samarbetet är ett bra exempel på hur samverkansplattformar och förtroende har byggts upp över tid (Sæther, 2021, s. 48). Detta kan ses i ljuset av att nästan alla intervjupersoner till denna rapport lyfte fram Interreg Sverige-Norge som avgörande för att (åter)bygga förtroende och samarbete under tiden efter coronapandemin. Samtidigt är de områden Interreg arbetar för utlämnade till territoriella beslut (Giacometti & Wøien Meijer, 2021; Moodie et al., 2021). Det regionala självstyret och dess räckvidd inom Interreg är en sak, men mycket handlar om statens roll när det gäller att ställa krav på testning och handlingsutrymme. Ändå "måste de vara medvetna om sitt ansvar", tillägger Erik Hagen i Innlandets fylkeskommun. Ju längre tid gränsrestriktionerna finns, desto längre tid tar det att återuppbygga relationerna.

Man bör inte underskatta att nyetableringar och företag över gränsen till stor del bygger på relationer mellan människor, utöver den möjlighet som en utökad marknad erbjuder (Creutz et al., 2021). "Stängda gränser har också en kostnad i form av förtroende", säger Erik Hagen i Innlandets fylkeskommun, "samverkan minskar". Det är viktigt att poängtera att de flesta av de intervjuade för denna rapport anser att förtroendet inte är borta, utan snarare skadat. Detta är särskilt tydligt bland de svenska intervjupersonerna. Kostnaden för att stänga gränsen är inte bara ekonomisk, som vi har sett i denna rapport, den är också mycket social.

Existerande mikrodiplomatiska samarbetsplattformar har underlättat arbetet, till exempel Gränsräddningsrådet som hade en viktig operativ funktion under pandemin. Beredningsplaner med sikte på Sverige nämns i både Hedmark och Østfolds fylkesplaner för samhällssäkerhet och beredskap, framför allt mot skogsbränder, men även smittoimport på grund av infrastruktur (Hedmarks fylke, 2017; Fylkesmannen i Østfold, 2017): "Gränsräddningsrådet har fungerat. Det har fungerat för att man ska ha system som ska fungera en regnig dag", säger Erik Hagen på Innlandet och tillägger: "Gränskommittéer och andra plattformar är också en form av krisberedskap". Det är en intressant iakttagelse att säkerställa väl fungerande plattformar är en form av krisberedskap. Särskilt i en tid då vår definition av 'kris' verkar ha lett till en uppfattning om att det kommer fler och fler globala kriser.

6. Tankar om framtiden

Syftet med denna rapport har varit att lyfta fram de "gränsfria" rösterna under Covid-19-pandemin. De som bor på gränsen mellan Sverige och Norge. Även om de som både bor och arbetar i området, liksom regionala och lokala myndigheter, inte har makt över gränsen, är det ändå viktigt att sätta strålkastarljuset på vad gränsen innebär i vidare bemärkelse. När gränspassagen är öppen, som den varit sedan andra världskriget, är den en symbol för möjligheter som sträcker sig utanför riksgränsen. Det är en symbol för samarbete, och en symbol för att nationalitet spelar liten roll för dem som bor där. Arbetskraftsinvandring är inte längre 'arbetskraftsinvandring' i dess egentliga definition. Medarbetarna är både svenska och norska. Familjer är inte 'bara' svenska eller 'bara' norska. En granne på andra sidan gränsen är lika mycket en granne som de i ens eget land. Att lyfta fram dessa aspekter och perspektiv på gränsrestriktioner är viktigt för att förbättra kunskapen om gränsområden för politiska beslut och strategier under den post-pandemiska perioden. För det blir nog en 'nästa gång', vare sig det är i form av en pandemi eller en annan form av kris. Poängen är att vara förberedd och att lära av det som har hänt. Den här rapporten är en del av att kunna bygga den kunskapsbasen.

Symbolvärdet av samarbete på mellanstatlig nivå är viktigt för att skapa ett intryck av gemensamma mål och en gemensam politisk viljeriktning, men också för att kunna lösa specifika problem som medborgarna upplever. Även om de nordiska länderna i det närmaste har satt rekord i antalet möten sinsemellan har relativt lite kommunicerats till omvärlden och resultaten av det mellanstatliga samarbetet framstår som, milt uttryckt, svagt. Delar av samarbetet märks av i gränstrakterna, särskilt när det gäller till exempel harmonisering av smittskyddsåtgärder. Detta är mycket tydligt i den nordiska undersökningen som gjorts av Gränshinderrådet (Nordiskt samarbete, 2021). Garantin för öppna gränser är grunden för den världsordning som EU, EES och inte minst de nordiska länderna har baserat sin politik och vision på. Detta bör beaktas när man utvärderar hanteringen av pandemin. Samtidigt är det viktigt att poängtera att gränsrestriktioner har varit en av få åtgärder myndigheterna vidtagit för att dämpa smittotrycket och stävja eventuell smittimport från andra länder. Frågan är om

det kommer att drabba gränsområdena lika hårt nästa gång. Det är viktigt att inte glömma de problem som uppstår när gränsen stängs, även utöver de ekonomiska kostnaderna. Om vi inte tar hänsyn till den "tillitskostnad" som den stängda gränsen inneburit, de utmaningar som uppstått när arbetsmarknaden delats itu och närmsta grannar alierats gentemot varandra, kan det vara svårt att känna tillit till en fungerande gränsöverskridande arbetsmarknadsregion på lång sikt, och inte minst förstå hur visionen om Norden som världens mest integrerade region ska uppnås. "Känslan av att det här kommer att hända igen sitter fast – det hade inte ens slagit en att det här kunde hända. Hur talar man tillsammans i Norden efter detta?" frågar Emelie Röjeskog och Eva Larsson i Torsby.

Vissa gränshinder har lösts relativt snabbt under pandemin, men de största utmaningarna har kanske varit de snabba ändringarna i regelverket. Längre söderut, i Svinesund, har man upplevt att ansvaret har pulveriserats och att det inte nödvändigtvis har varit en jämn efterlevnad av gränsbestämmelserna under Covid-19, vilket i sin tur leder till osäkerhet (Creutz et al., 2021). I Öresund påpekas att förändringarna kring gränsrestriktionerna ofta kom sent på fredagseftermiddagen, och skulle genomföras redan följande måndag. Kommunikation och information ut har varit en utmaning för informationstjänsterna (Creutz et al., 2021). Att förstå, men också kunna förklara att man inte fick ta sig över gränsen och anledningen till detta i ett område med lågt smittotryck, såsom området vid gränsen i Värmland-Innlandet, var en mycket svår uppgift för Grensetjänsten Norge-Sverige.

Hopplösheten och det oflexibla förhållningssättet till gränspassager som varit skapar inga positiva berättelser och inte heller några positiva "ambassadörer" i ett område där arbetsmarknaden är beroende av gränspendlare. Mobbning och direkt utpekande av en specifik grupp människor på arbetsplatsen och i samhället i övrigt, som smittkälla eller pest, hör inte till detta århundrade. Kommentarsfälten på internet var så att man kunde bli mörkrädd (Giacometti & Wøien Meijer, 2021). Det finns kraft i ord och inramningen. Det nationella fokuset blir starkare särskilt när hoten kommer 'utifrån' (se t.ex. Hwang et al, 2020). Vad 'utifrån' betyder i sammanhanget 'världens mest integrerade region' blir en framtidsfråga. Det är ett tecken på ett gryende tankesätt som präglas av 'vi mot dem', samtidigt som det fördöms på nationell nivå (Sveriges Radio, 2020). För gränsområden där man är beroende av arbetskraft från andra sidan gränsen är det helt avgörande för framtiden att lyfta fram de positiva sidorna av gränspendlingen.

Ingen kan förutse framtiden och intervjupersonerna var generellt sett inte intresserade av att spekulera kring denna. Som André Hansen i NAV Øst-Viken påpekade under intervjun är det svårt att säga var man står i ett landskap när man är mitt i en process, som den här pandemin har varit. Händelserna kommer att bli tydligare med tiden. Det som är tydligt är att man så snart som möjligt vill komma igång med det gränsöverskridande arbetet igen.

Samverkansplattformar är en form av beredskap. Man har kommunikationskanaler som håller dialogen igång. Man har personliga relationer som skapats över nationsgränserna. Man har en gemensam förståelse och band som skapats. Att ta med sina erfarenheter från pandemin till framtida gränsöverskridande samarbete är viktigt för att förbereda sig på framtiden. Att fortsätta med långsiktiga projekt genom Interreg Sverige-Norge är ett sätt att göra det. Aktivt engagemang genom gränskommittéer, bilaterala projekt mellan kommuner, men även vertikalt samarbete mellan olika förvaltningsnivåer, samt klustersamarbete, forsknings- och innovationsverksamhet, infrastrukturprojekt och Agenda 2030 är en annat.

I vilken utsträckning dessa sår tillåts dominera framtida samarbete är upp till regionerna och lokala aktörer. Hur man väljer att arbeta med att återuppbygga förtroendet utan att bortse från de kringeffekter gränsrestriktionerna medfört kommer att vara en viktig del av både de kortsiktiga och långsiktiga planerna för gränsområdena. Oavsett strategi är det klart att man i gränsländer inte lever rygg mot rygg. Man lever ansikte mot ansikte.

7. Föreslagna rekommendationer

- **Tala högt om den gemensamma arbetsmarknaden.** En förståelse för detta måste skapas på högre förvaltningsnivå, både regionalt och nationellt.
- **Öka medvetenheten om samverkansplattformar som krisberedskap.** Använd erfarenheterna från Covid-19 som grund för framtida gränsöverskridande krisberedskap. Pandemin kommer inte att vara den sista krisen.
- **Skapa gemensamma mål för framtiden efter pandemin,** med hänvisning till vad som fungerade och inte fungerade under pandemin på lokal nivå, och kring hur man vill samarbeta när en kris kommer.
- **Designa gemensamma strategiska men långsiktiga projekt.** Projekt med långsiktiga mål bör stärka det gränsöverskridande regionala samarbetet.
- **Prioritera kreativa processer mellan lokala aktörer.** Se till att kreativa processer kring gränsöverskridande samarbete prioriteras högre.
- **Vårda och sälj in det interregionala samarbetet.** Det är ingen självklarhet.

Referenser

Aftenposten (2020) For de svorske på grensen handler det ikke om billig bacon og snus. – Noen føler seg som spedalske. Folk har grått til oss på telefonen. På trykk: 29. november 2020. Hämtat från: <https://www.aftenposten.no/verden/i/qAyrzr/for-de-svorske-paa-grensen-handler-det-ikke-om-billig-bacon-og-snus>

Andersson, U. (2017) Tillit – det nordiska gullet. Analys: Nordisk Ministerråd. DOI: [10.6027/ANP2017-731](https://doi.org/10.6027/ANP2017-731)

Arbetsförmedlingen (2021) Regionala utsikter våren 2021. Utveklingen på arbetsmarknaden 2021-2022.

Bornholms Tidende (2021) Efter et år med corona: 'Lukkede grænser er ikke en holdbar løsning'. Av Henrik Nilsen. 26. April 2021. Hämtat från: <https://tidende.dk/bornholm/efter-et-aar-med-corona-lukkede-graenser-er-ikke-en-holdbar-loesning/109789>

Brun, N., Ekmark, S., Munch Haagenen, K., og Harðarson, Ó. (2021) Nordic Cross-border Statistics: The results of the Nordic Mobility project 2016-2020. Copenhagen: Nordisk Ministerråd. DOI: [10.6027/nord2021-006](https://doi.org/10.6027/nord2021-006)

Creutz, K., ... Giacometti, A. & Wøien Meijer, M. (2021) Nordic cooperation amid pandemic travel restrictions. FIIA REPORT 68. <https://www.fiaa.fi/en/publication/nordic-cooperation-amid-pandemic-travel-restrictions>

Dagsavisen (2020) <https://www.dagsavisen.no/nyheter/innenriks/2020/11/17/svensk-minister-frykter-norsk-koronaforakt-mot-svensker-vil-fa-langvarige-folger/>

E24 (2020) UD vil ikke gå inn for særordning for kriserammede Strömstad. <https://e24.no/internasjonalekonomi/i/All6Q5/ud-vil-ikke-gaa-inn-for-saerordning-for-kriserammede-stromstad>

Fylkesmannen i Østfold (2017) FylkesROS. <https://viken.no/f/p1/i5b083c65-1231-4401-b8ff-277a6beb8996/fylkesros-risiko-og-sarbarhetsanalyse-for-ostfold-vedlegg-fylkesplanen.pdf>

Giacometti & Wøien Meijer (2021a) Closed borders and divided communities: status report and lessons from Covid-19 in cross-border areas. Nordregio Report 2021:6, Stockholm: Nordregio. <http://doi.org/10.6027/R2021:6.1403-2503>

Handelskammaren Värmland (2021) Rapport: Så mår företagen i Värmland. Hämtat från: https://www.handelskammarenvarmland.se/wp-content/uploads/2021/06/Nr-13-Sa-mar-foretagen-i-Varmland_17-juni-2021.pdf

Hedmark Fylkeskommune (2013) Regional plan for samfunnssikkerhet og beredskap. Hämtat från: <https://innlandetfylke.no/f/p1/i83e4d2d1-dfff-46a5-b727-b23872c24290/regional-plan-for-samfunnssikkerhet-og-beredskap.pdf>

HUI (2020) Norsk konsumtion i svensk detaljhandel och dess bidrag till svensk ekonomi. Av Andersson, P.

Hwang, H. & Höllerer, H. (2020) The COVID-19 Crisis and Its Consequences: Ruptures and Transformations in the Global Institutional Fabric. *The Journal of Applied Behavioral Science* 2020, Vol. 56(3).

Info Norden (2021) Årsrapport. Hämtat från: <https://pub.norden.org/politknord2021-720/>

Innlandet Fylkeskommune (2020) Innlandsstrategien. <https://innlandetfylke.no/tjenester/plan-statistikk-og-folkehelse/innlandsstrategien/innlandsstrategien-2020-2024/1-innlandet-eventyrlige-muligheter/>

Interreg Sverige-Norge (2021) Unionsleden. Hämtat från: <https://www.unionsleden.com/>

Kommunal – og moderniseringsdepartementet (2020) Meld. St. 5. (2019-2020) Distriktsmeldingen. Hämtat från: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-5-20192020/id2674349/?ch=1>

Lovdata (2021) Forskrift om smitteverntiltak mv. ved koronautbruddet (Covid-19-forskriften). Kapittel 2: Krav om karantene og isolasjon. Hämtat från: https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2020-03-27-470#KAPITTEL_2.

Lovdata (2021) Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven). <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-62>

Lovdata (2021) Lov om lønnsplikt under permittering (permitteringslønnsloven). <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1988-05-06-22>

Nordisk Ministerråd (2021) Nordic Cross-border statistics. The results of the Nordic Mobility-project 2016-2020. DOI: [10.6027/nord2021-006](https://doi.org/10.6027/nord2021-006)

Nordisk Samarbeid (2020) Norden som verdens mest hållbara och integrerade region. Handlingsplan 2020-2024. Hämtat från: <https://pub.norden.org/politknord2020-707/>

Nordisk Samarbeid (2021) Gränsregioner drabbas – nio av tio opplever ökad oro av coronarestriktioner. Grensehinderrådet. Hämtat från: <https://www.norden.org/sv/nyhet/gransregioner-drabbas-nio-av-tio-upplever-okad-oro-av-coronarestriktioner>

NOU 2020:15 Det handler om Norge. Hämtat från: <https://www.regjeringen.no/contentassets/3b37c1baa63a46989cb558a65fccf7a1/no/pdfs/nou202020200015000dddpdfs.pdf>

NRK (2021) Grensependlere tvinges til å ta ut sommerferie i februar. Hämtat från: <https://www.nrk.no/osloogviken/grensependlere-tvinges-til-a-ta-ut-sommerferie-i-februar-1.15355207>

NRK (2021b) Svensker lei testregime – sier opp jobber i Norge. Hämtat från: <https://www.nrk.no/innlandet/svenske-pendlere-har-sagt-opp-jobben-pa-grunn-av-testregimet-pa-grensen-1.15661758>

NRK (2021c) Fredrica har blitt testa 70 ganger på grensa – har fått helseplager. På trykk: 22. september 2021. Hämtat från: https://www.nrk.no/innlandet/kun-1_5-promille-av-koronatester-pa-grensa-har-vaert-positive-og-svenskene-er-opprort-1.15660005

Moodie, J. R., Salenius, V., & Wøien Meijer, M. (2021a). Why territory matters for implementing active subsidiarity in EU regional policy. *Regional Studies*, 1-13.

Moodie, J. R., Wøien Meijer, M., Salenius, V., & Kull, M. (2021b). Territorial governance and Smart Specialisation: empowering the sub-national level in EU regional policy. *Territory, Politics, Governance*, 1-21.

Regeringen (2021) Regeringens skrivelse 2020/21:90. Nordisk samarbete. Hämtat från: <https://www.regeringen.se/495804/contentassets/7a143875d25c44b683ebad23fa8214b4/regeringen-s-skrivelse-2020-21-90.pdf>

Region Värmland (2014) Värmlandsstrategin 2014-2020. Hämtat från: https://varmlandsstrategin.se/app/uploads/2020/03/varmlandsstrategin_2014-2020-1.pdf

Region Värmland (2015) Norge – Sveriges viktigaste grannland. Rapport 17. Hämtat från: <https://www.regionvarmland.se/download/18.3b981bf917a75bbaf4022f10/1626764369807/Rapport%2017%20norge%20sveriges%20viktigaste%20grannland.pdf>

Region Värmland (2021) Region Värmland ska bidra till att stärka relationen till Norge. Positions-PM. (Internt dokument)

Statens Vegvesen (2021) Riksgrenseindeks. 2016 – juni 2021. Hämtat från: [riksgrenseindeks_2021-06.pdf](https://vegvesen.no/riksgrenseindeks_2021-06.pdf) (vegvesen.no)

Statistisk Central Byrån (2021) Arbetsmarknaden under coronapandemin. Sveriges officiella statistik. Statistiska meddelanden. AM 100 SM 2101. Hämtat från: https://www.scb.se/contentassets/ee4862d70fb74f90883465c12f0751ef/am0401_2021a01_sm_am110sm2101.pdf

Statistisk sentralbyrå (SSB) (2021) Redusert grensehandel ga økt handel i Norge i koronaåret 2020. Retrieved from: <https://www.ssb.no/varehandel-og-tjenesteyting/artikler-og-publikasjoner/reduert-grensehandel-ga-okt-handel-i-norge-i-koronaaret-2020> [Retrieved: July 8th, 2021].

Statistisk sentralbyrå (SSB) (2021b) Hvor mange pendler til Norge for å arbeide? Hämtat från: <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/hvor-mange-pendler-til-arbeid-i-norge>

Sveriges Radio (2020). Coronaskam kan ödelägga nordiska samarbeten. 12 november 2020. Hämtat från: <https://sverigesradio.se/artikel/7593560>

Sæther, B. (2021) Kunnskapsbasert utviklingsarbeid i grenseland. Partnerskap for Indre Skandinavia og EUs Interreg-programmer 1996-2020. Oslo: Universitetsforlaget. ISBN: 978-82-15-04962-5.

Teigen, H. (2012) Distriktpolitikk gjennom 50 år – Strategiane og avviklinga. Nytt norsk tidskrift. Vol 29. 02/2012. DOI: <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3053-2012-02-05>

Tillväxtanalys (2021) Nordisk studie om regionalpolitik och omställningsförmåga. Rapport 2021:5. Skrevet av Lundgren, A., Lidmo, J., Wøien Meijer, M., Teräs, J., Eliassen, S. og Nilsson, K., Hämtat från: https://www.tillvaxtanalys.se/download/18.1c875ed417bc5dac6191737f/1631858463135/Rapport_2021_05_Nordisk_studie_om_regionalpolitik_och_omst%C3%A4llningsf%C3%B6rm%C3%A5ga.pdf

Utenriksdepartementet (2021) UDs globale reiseråd fjernes fra 1. oktober. Pressemelding, 24.09.2021. Hämtat från:
https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/pm_oppheves/id2872528/?expand=factbox2872542

Viken Fylkeskommune (2020) Vi i Viken. <https://viken.no/f/p1/i4f0b8206-d207-4524-b400-9200b65ae0f9/kunnskapsgrunnlag-regional-planstrategi-viken-vi-i-viken.pdf>

Verdens Gang (2021) Lange køer ved Svinesund – venter handelsrush lørdag. Publisert 11. juni 2021. <https://www.vg.no/nyheter/jinnenriks/i/41yOlo/lange-koeer-ved-svinesund-venter-handlerush-loerdag>

Wøien Meijer, M. and Giacometti, A. (2021) Nordic border communities in the time of COVID-19. Policy brief 2021:3. Nordregio. doi: 10.6027/PB2021:3.2001-3876.

Wøien Meijer, M. (2020) Evaluering av Grensekomiteen Hedmark-Dalarna 2012-2020. Internt dokument.

Yin, R. K. (2018). Case Study Research and Applications: Design and Methods. SAGE Publications: Los Angeles. ISBN: 9781506336183

Østfold Fylkeskommune (2018) Fylkesplan for Østfold: Østfold mot 2050. Hämtat från:
https://viken.no/f/p1/i22334297-190f-4b21-a4f5-a860ab72d49d/fylkesplan_2020_nyeurl.pdf

Intervjulist

Intervju 1, Torsby kommun: Eva Larsson och Emelie Röjeskog, augusti 2021

Intervju 2, Årjängs kommun: Birgitta Evensson och Daniel Schützer, augusti 2021

Intervju 3, Handelskammaren Värmland: Henrik Kihlström, augusti 2021

Intervju 4, Arbetsförmedlingen: Elisabeth Andersson, augusti 2021

Intervju 5, Visit Värmland: Mia Landin, augusti 2021

Intervju 6, Grensetjänsten Norge-Sverige: Trond Erik Grundt, augusti 2021

Intervju 7, Marker kommun: Vidar Østenby, augusti 2021

Intervju 8, NAV Øst-Viken: André Hansen, september 2021

Intervju 9, Vikens fylkeskommun: Janne Buhaug, augusti 2021

Intervju 10, Hydro Extrusion i Magnor: Gro Boger, september 2021

Intervju 11, Innlandets fylkeskommun: Erik Hagen, september 2021